

KUNST EN LEREN

LITERATUURLIJST

TER GELEGENHEID VAN DE CONFERENTIE KUNST EN LEREN

Deze literatuurlijst is samengesteld ter gelegenheid van de conferentie 'Kunst en Leren' op 9 november 2011 te Utrecht en bestaat uit twee delen.

In het eerste deel vindt u een literatuurlijst van de theoriegroep van TOEVAL GEZOCHT.

In het tweede deel vindt u een selectie uit de collectie van de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. De selectie betreft Nederlands- en Engels- literatuur vanaf 2008.

MEER INFORMATIE

Op www.toevalgezocht.nl vindt u meer informatie over TOEVAL GEZOCHT. Hier vindt u tevens een overzicht van de inspiratiebronnen van TOEVAL GEZOCHT en een overzicht van de publicaties van en over TOEVAL GEZOCHT.

Op www.cultuurnetwerk.nl vindt u meer informatie over de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. Ook kunt u hier online de catalogus raadplegen voor meer informatie over de titels in deze literatuurlijst en voor links naar digitale versies van een deel van de titels in deze lijst.

In de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland bevindt zich een uitgebreide en unieke collectie publicaties over cultuureducatie. De collectie omvat meer dan 25.000 titels: literatuur over kunst-, erfgoed-, media- en literatuureducatie, beleidsdocumentatie, les- en projectmateriaal voor het primair en voortgezet onderwijs, cd's, dvd's, video's en meer dan 200 binnen- en buitenlandse vaktijdschriften.

TOEVAL
GEZOCHT

De activiteiten van TOEVAL GEZOCHT zijn mede mogelijk gemaakt door SNS Reaal Fonds en Fonds voor Cultuurparticipatie.

CULTUURNETWERK_ nl

De activiteiten van Cultuurnetwerk Nederland zijn mede mogelijk gemaakt door het programma Cultuur en School van OCW.

KUNST EN LEREN

LITERATUURLIJST VAN DE THEORIEGROEP TOEVAL GEZOCHT

(* ook aanwezig in de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland.)

*The unschooled mind : how children think and how schools should teach / Gardner, H. . - [S.l.] : Basic Books, 1991.

The book has three parts. Part one presents Gardner's synthesis of curriculum knowledge about human learning from birth to about five to seven years of age. In part two he considers the nature of education and the history, goals, traditions, effects and shortcomings of the institution of school. In the last part he recommends ways to address problems and proposes that the institutions of apprenticeship and the children's museum both offer promise in developing effective education.

*Art, mind, and brain : a cognitive approach to creativity / Gardner, H. . - New York : Basic Books, 1982.

A compilation of the writings of Gardner, a cognitive psychologist, on artistic development, creativity, media and education and neurophysiology. Gardner brings together insights from developmental psychology, cognitive psychology, neuropsychology, philosophy and other areas in cognitive science.

*Making learning visible : children as individual and group learners / (redacteur) Giudici, C., (redacteur) Rinaldi, C., (redacteur) Krechevsky, M., Barchi, P., ... [et al.] . - Cambridge, MA : Harvard Graduate School of Education, 2002.

What is a learning group?, how is individual learning affected in a learning group?, can a group construct its own way of learning?. These are some of the questions addressed in the research project, Making Learning Visible (MLV). MLV draws attention to the power of the group as a learning environment and documentation as a way to see and shape how and what children are learning. MLV is based on collaborative research conducted by Project Zero researchers with teachers from the Municipal Preschools of Reggio Emilia, Italy, and preschool through high school teachers and teacher educators in Massachusetts. This publication includes essays, children's drawings and photographs.

*Changing minds : the art and science of changing our own and other people's minds / Gardner, H. . - Boston : Harvard Business School Press, 2004.

Gardner examines the factors involved in changing minds on significant issues, in politics, science, business and art. He identifies seven key elements, including reason, research and real world events, that are part of the decision-making process.

*Het nieuwe leren en cultuureducatie : achtergronden, literatuur en websites / Kommers, M-J.(hoofdredacteur), Cultuurnetwerk Nederland. Bureau Informatie & Documentatie, Bergman, V.(auteur van inleiding) . - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2006.

In het inleidende artikel gaat Vera Bergman, medewerker van Cultuurnetwerk Nederland, in op kenmerken van authentieke kunsteducatie zoals leerstijlen, meervoudige intelligentie en sociaal leren. Het literatuuroverzicht dat volgt na dit artikel bevat een selectie van tijdschriftartikelen en boeken over het nieuwe leren en aanverwante begrippen die verschenen vanaf 2002 en aanwezig zijn in de collectie van het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. Naast deze literatuurselectie wordt een selectie gegeven van relevante websites.

[Digitale versie online](#)

KUNST EN LEREN

*In dialogue with Reggio Emilia : listening, researching and learning / Rinaldi, C. . - London [etc.] : Routledge, 2006.

A selection of articles, lectures and interviews by Carlina Rinaldi from 1984 to the present. Carlina Rinaldi was the former director of the municipal early childhood centres in Reggio Emilia. She focuses on the following questions: Why are the pedagogy of listening, pedagogical documentation, participation and research such important concepts in Reggio Emilia? How are they practised? How can educators most effectively make use of art and creativity? and What is so unique about Reggio Emilia? In an interview Rinaldi discusses her current work and her reflections on Reggio's past, present and future.

*Voorbij de kaders : verwondering over onze leer-kracht, bewondering voor onze leer-kracht / van der Hilst, A. . - Utrecht : Agiel, 2007.

Geschreven om verschillen in kinderen en de manier waarop ze leren te (h)erkennen en verscheidenheid als bron van inspiratie te zien. Bestemd voor het basisonderwijs. Het eerste deel van het studieboek behandelt inzichten over leren. Hierin komen hoofdstukken voor over meervoudige intelligentie, een krachtige leeromgeving, de hersenen en waarnemen en interpreteren. Het tweede onderdeel 'Kunst in leren' gaat onder andere over kunst en de kerndoelen, kennismaken met de professionele kunsten, kunstzinnige verwerkingsvormen van de lesstof, creatieprocessen, en kunst en spiritualiteit. Naast het studieboek is een activiteitenboek opgenomen met direct toepasbare oefeningen en activiteiten voor in de klas. De bijbehorende cd-rom bevat foto's van de natuur.

*The disciplined mind : beyond facts and standardized tests, the K-12 education that every child deserves / Gardner, H. . - New York [etc.] : Penguin Books, 2000.

In 'The disciplined mind', Howard Gardner argues that K-12 education should strive for a deep understanding of three classical principles: truth, beauty, and goodness. Such an understanding requires mastery of the major disciplines that human beings have created over the centuries. As powerful examples of his approach, Gardner describes an education that illuminates the theory of evolution, the music of Mozart, and the lessons of the Holocaust. Far from the standardized test mentality that has gripped both policy makers and the public, Gardner envisions an education that preserves the strengths of a traditional humane education while preparing younger generations for the challenges of the future.

*Actual minds, possible worlds / Bruner, J. . - Cambridge, Mass. [etc.] : Harvard University Press, 1986. The author looks at literature, philosophy, anthropology, sociology, and creativity through the lens of cognitive psychology.

*Beyond quality in early childhood education and care: postmodern perspectives / Dahlberg, G., Moss, P., Pence, A. . - London [etc.] : Falmer, 1999.

This book questions the search to define and measure quality in the early childhood field and its tendency to reduce philosophical issues of value to purely technical and managerial issues of expert knowledge and measurement. The authors argue that there are ways other than the 'discourse of quality' for understanding and evaluating early childhood pedagogical work, and relates these to alternative ways of understanding early childhood itself and the purposes of early childhood institutions, resulting in a reconceptualization of early childhood education and care. Taking a broad perspective, the book relates issues of early childhood to the sociology of childhood, philosophy, ethics, political science, and other fields. It maintains that the concept and language of quality cannot accommodate issues such as diversity and multiple perspectives, contextual specificity, and subjectivity and asserts that a new concept is required, called 'meaning making'. The book places these issues in a global context and draws on work from Canada, Sweden, and Italy, including the nurseries in Reggio Emilia, Italy.

KUNST EN LEREN

*Creativity : flow and the psychology of discovery and invention / Csikszentmihalyi, M. - 1997.

Creativity is about capturing those moments that make life worth living. The author's objective is to offer an understanding of what leads to these moments, be it the excitement of the artist at the easel or the scientist in the lab, so that knowledge can be used to enrich people's lives. Drawing on 100 interviews with exceptional people, from biologists and physicists to politicians and business leaders, poets and artists, as well as his 30 years of research on the subject, Csikszentmihalyi uses his famous theory to explore the creative process. He discusses such ideas as why creative individuals are often seen as selfish and arrogant, and why the tortured genius is largely a myth. Most important, he explains why creativity needs to be cultivated.

*Five minds for the future / Gardner, H. - Boston, MA : Harvard Business Press, 2008.

This book outlines the five specific skills that will be required to succeed in the years ahead. They include: 1. The disciplinary mind: the mastery of major schools of thought, including science, mathematics, and history, and of at least one professional craft; 2. The synthesizing mind: the ability to integrate ideas from different disciplines or spheres into a coherent whole and to communicate that integration to others; 3. The creating mind: the capacity to uncover and clarify new problems, questions and phenomena; 4. The respectful mind: awareness of and appreciation for differences among human beings and human groups; 5. The ethical mind: fulfillment of one's responsibilities as a worker and as a citizen. In the book, Gardner draws from diverse examples to illuminate these ideas, designed to inspire lifelong learning and also to provide valuable insights for those charged with training and developing organizational leaders.

*Het element : als passie en talent samenkomen / Robinson, K., (medewerker) Aronica, L. - Houten : Het Spectrum, 2009.

Dit boek is een lofzang op de diversiteit van menselijke talenten en passies en ons potentieel voor groei en ontwikkeling. Sir Ken Robinson inspireert de lezer om het 'Element' te vinden: een punt waar natuurlijk talent en persoonlijke passie elkaar ontmoeten. Als mensen in hun element zijn, zijn ze het meest zichzelf, het meest geïnspireerd en creatief en halen ze het beste uit zichzelf.

*Art and creativity in Reggio Emilia : exploring the role and potential of ateliers in early childhood education / Vecchi, V. - Abington [etc.] : Routledge, 2010.

This book explores the contribution of art and creativity to early education, and examines the role of the atelier (an arts workshop in a school) and atelierista (an educator with an arts background) in the pioneering pre-schools of Reggio Emilia. It does so through the experience of Vea Vecchi, one of the first atelieristas to be appointed in Reggio Emilia in 1970. Part memoir, part conversation and part reflection, the book provides an insider perspective on the pedagogical work of this local project, which continues to be a source of inspiration to early childhood practitioners and policy makers worldwide. Key themes of the book include: processes of learning and knowledge construction; the theory of the hundred languages of childhood and the role of poetic languages; the importance of organisation, ways of working and tools, in particular pedagogical documentation; the contribution of the physical environment; the relationship between the atelier, the atelierista, the school and its teachers.

*Vygotsky and creativity : a cultural-historical approach to play, meaning making, and the arts / (redacteur) Connery, M.C., (redacteur) ... [et al.] - New York [etc.] : Peter Lang, 2010.

This text presents a Vygotskian perspective on children's and adults' symbolic engagement in play, multi-modal meaning making, and the arts. Psychologists, artists, and educators present research and practice in a variety of learning environments through the lens of Vygotsky's cultural historical theory. The connections between creative expression, learning, teaching, and development are situated in a theoretical framework that emphasizes the social origins of individual development and the arts. The authors share a view of learning as an imaginative process rooted in our common need to communicate and transform individual experience through the cultural lifelines of the arts.

KUNST EN LEREN

Het slimme onbewuste / A. Dijksterhuis. – Amsterdam : Bert Bakker, 2007.

Waarom helpt nadenken vaak niet bij het nemen van beslissingen? Waarom vinden we een liedje dat al weken op nummer 1 staat in de hitlijsten leuker dan een liedje dat we voor het eerst horen? En hadden Mozart en Einstein een beter functionerend bewustzijn dan wij, of was het hun onbewuste dat hen tot genieën maakte? We plaatsen het bewustzijn op een voetstuk, zien het als de kroon op de evolutie en denken dat het ons onderscheidt van andere dieren: dat het ons verstandig en rationeel maakt, dat het de baas is in ons brein en dat het ons gedrag stuurt. Ons onbewuste daarentegen zien we als ondergeschikt. Het is niet meer dan een hulpje van het bewustzijn. Freud zag het al als een vergaarbak van ellendige herinneringen en dierlijke driften die door het bewustzijn beteugeld moeten worden. Het slimme onbewuste laat zien dat deze zienswijze onzinnig is en dat juist het onbewuste allesbepalend is. Ons onbewuste stuurt (met een verwerkingscapaciteit die ongeveer 200.000 keer zo groot is als die van het bewustzijn) ons gedrag, ons denken en onze gevoelens. Ap Dijksterhuis weet op heldere wijze duidelijk te maken hoe menselijk gedrag werkt.

Dwarsdenken / B. van Oers. – Assen : Gorcum, 2005.

Over vrijwel alles 'zelfs over het vanzelfsprekende' kan verschillend gedacht worden. Dat geldt zeker voor het onderwijs. Discussies over onderwijs zijn dan ook aan de orde van de dag. Met Dwarsdenken levert Bert van Oers een bijdrage aan een aantal van deze discussies. Uiteenlopende aspecten van het onderwijs worden door hem kritisch belicht en geproblematiseerd, met de bedoeling er lering uit te trekken voor een toekomstig ontwerp van onderwijs waarin leerlingen kunnen uitgroeien tot zelfstandige deelnemers aan de cultuur. Volgens Van Oers gaan puur technische oplossingen van onderwijsproblemen vaak voorbij aan het feit dat onderwijs een bezigheid van mensen is, met hun eigen bevoegdheid, hun eigen vooronderstellingen en hun eigen idealen, emoties en ambities. Tegen deze achtergrond pleit hij voor een onderwijspedagogische benadering die de menselijkheid terug in het centrum plaatst van de onderwijsvernieuwing en die het onderwijs weer tot zaak maakt van de direct betrokkenen. De essays in Dwarsdenken gaan over onderwerpen als continuïteit, de positie van het spel, de rol van de taal, kunstzinnige vorming en toetsen. Zij zijn geschreven vanuit een ontwikkelingsgericht perspectief, waarin theorievorming, praktisch belang en menselijke betekenisgeving worden gekoppeld en waarin de hoop op het betere niet wordt teruggebracht tot het meetbare alleen.

Wise-Up : the challenge of lifelong learning / G. Claxton. – New York : Bloomsbury, 2000.

It had been thought that learning was a matter of intelligence or diligence, that differences in achievement were due to 'ability' or 'effort.' The new science of learning suggests that learning power can be enormously increased. It shows that the brain will deliver mastery of complex environments without supervision by the conscious, rational mind. Indeed, thinking too hard can get in the way of practical learning. In this book the author looks at the full mental processes of learning and teaches how to acquire and expand those qualities and skills.

Hare brain, tortoise mind : why intelligence increases when you think less / G. Claxton. – Hopewell (USA) : Ecco Press, 1999.

In Hare Brain, Tortoise Mind, psychologist Guy Claxton makes an appeal to be less analytical and let our creativity have free rein. He argues compellingly that the mind works best when we trust our unconscious, or 'undermind' - a cool, intelligent resource that needs only time and receptivity to function. Claxton also pushes for a reevaluation of society's obsession with results-oriented thinking and problem-solving under pressure. Packed with interesting anecdotes, a dozen puzzles to test your reasoning, and the latest related research, Hare Brain, Tortoise Mind is an uplifting, stimulating read that focuses on a new kind of well-being, cognition, and problem-solving.

KUNST EN LEREN

Brain and culture : neurobiology, ideology, and social change / B. Wexler. – Cambridge, MA : Mit Press, 2008.

Bruce Wexler explores the social implications of the close and changing neurobiological relationship between the individual and the environment, with particular attention to the difficulties individuals face in adulthood when the environment changes beyond their ability to maintain the fit between existing internal structure and external reality. These difficulties are evident in bereavement, the meeting of different cultures, the experience of immigrants (in which children of immigrant families are more successful than their parents at the necessary internal transformations), and the phenomenon of interethnic violence. Integrating recent neurobiological research with major experimental findings in cognitive and developmental psychology—with illuminating references to psychoanalysis, literature, anthropology, history, and politics—Wexler presents a wealth of detail to support his arguments. The groundbreaking connections he makes allow for reconceptualization of the effect of cultural change on the brain and provide a new biological base from which to consider such social issues as ‘culture wars’ and ethnic violence.

Childwatching at playgroup and nursery school / K. Sylva, C. Roy, M. Painter. – London : Grant McIntyre, 1980.

Play, learning and the early childhood curriculum / E. Wood, J. Attfield. – London: Paul Chapman, 1996. This book provides a detailed exploration of play, its relationship to learning, and how it can be integrated into the early childhood curriculum. The authors discuss recent theoretical perspectives and insights from research in the United Kingdom, United States and Europe. They suggest practical strategies for improving the quality of play through structuring play environments and experiences, and developing the teacher’s role. Integrating perspectives from theory, research and practice, this book will be relevant to early childhood educators and students in school and pre-school settings.

Powerful learning : what we know about teaching for understanding / L. Darling-Hammond, George Lucas Educational Foundation, B. Barron, P. David Pearson. – Chichester : Jossey-Bass, 2008.

This book offers a clear, comprehensive, and engaging exploration of the most effective classroom practices. They review, in practical terms, teaching strategies that generate meaningful K–2 student understanding, and occur both within the classroom walls and beyond. The book includes rich stories, as well as online videos of innovative classrooms and schools, that show how students who are taught well are able to think critically, employ flexible problem-solving, and apply learned skills and knowledge to new situations.

De kleine filosoof / wat het kinderebrein ons vertelt over waarheid, liefde en de zin van het leven / A. Gopnik. – Amsterdam : Uitgeverij Nieuwezijds, 2010.

Hoe ervaren baby's de wereld? Voelt een tweejarige al empathie? Waarom gelooft een driejarig meisje rotsvast in een verzonnen vriendje? Door te begrijpen hoe baby's en jonge kinderen denken, krijgen we nieuwe antwoorden op fundamentele vragen over bewustzijn, identiteit, liefde, moraal en de zin van het leven. Hoe maakt onze kindertijd ons tot wie wij zijn? Kinderen bieden de sleutel tot de werking van onze psyche, tot wat ons tot mens maakt. Dit prachtige en baanbrekende boek laat ouders, grootouders en niet-ouders de rijkdom en betekenis van de kindertijd met nieuwe ogen bekijken. Baby's en jonge kinderen kijken met een andere vorm van aandacht naar de wereld dan volwassenen. Dit komt door hun buitengewone leervermogen: als ware wetenschappertjes trekken ze conclusies uit allerlei feiten en experimenten. Baby's en peuters zijn bedachtzamer, slimmer, en alerter dan oudere kinderen en volwassenen - en zich sterker bewust van alles wat om hen heen gebeurt.

We cannot continue as we are: the educator in an education for survival / P. Moss
In tijdschrift: Contemporary Issues in Early Childhood, 11(2010)1(8-19 p.).

KUNST EN LEREN

The article takes a broad view, locating discussion about the early years educator in a wider debate about the future of the educator at a time of great crisis, when even the future of our species is in question. The state we are in calls for fundamental review of the purposes and concept of education and, therefore, the values, qualities and practices needed of all educators. The article reflects on these subjects, proposing an education for survival, democracy and flourishing, and a concept of education in its broadest sense, implying an educator capable of working with diversity and democracy, an ethics of care and encounter, an attitude of research and experimentation, and pedagogical approaches to match. The article ends with several linked questions. We need well-educated educators, but what do we gain by the focus on 'professionalism'? Should our focus be on education and the educator: the purpose of the former and the requirements of the latter? If we talk about 'professionalism', does that not risk diverting us from the real task in hand, an education and educators able to respond to the crisis facing us? Might we not end up reconceptualising the concept of professionalism so much to accommodate what is important, such as the idea of multiple knowledges and democratic practice, that we render the concept meaningless?

Parresia : vrijmoedig spreken en waarheid / M. Foucault. – Amsterdam : Parresia, 2004.

Het moderne ideaal van de integere persoonlijkheid, die – desnoods tegen de verdrinking in – de waarheid zegt, heeft zijn wortels in het klassieke begrip parrèsia, het vrijmoedig spreken. In deze beschouwing onderzoekt Michel Foucault aan de hand van klassieke teksten, waaronder de tragedies van Euripides, de betekenis en ontwikkeling van parrèsia in de Griekse en Romeinse Oudheid. Hij laat zien hoe de politieke rol van de parrèsiastès, degene die zichzelf op het spel zet door waarheid te spreken, steeds meer een moreel-ethische werd. Het belang van de kritische opstelling verschoof aldus naar het domein van de 'zorg voor zichzelf'.

Children, spaces, relations : metaproject for an environment for young children / L. Malaguzzi, (editor) G. Ceppi, (editor) M. Zini. – Reggio Emilia ; Milan : Reggio Children ; Domus Academy Research Center, 1998.

This book describes a project on designing spaces for young children; the aim of the project is to enable a "meeting of minds" between the pedagogical philosophy of Reggio Emilia preschools and the innovative experiences within the culture of design and architecture. The book presents the project in three main sections: (1) a critical analysis of the cumulative experience of the municipal early childhood system of Reggio Emilia, with the aim of formulating general criteria of quality and presenting possible scenarios, using keywords and metaphors, in an attempt to identify the desirable characteristics of a space for young children; (2) reflections on the tools of design, with indications regarding both the distribution of space and the "soft qualities" (light, color, materials, smell, sound, microclimate), to provide tools of analysis and practical indications for both the interior and exterior design of infant-toddler centers and schools for young children; and (3) essays discussing the pedagogical and architecture/design issues that form the theoretical basis of the project, a product of studies carried out in the municipal preschools of Reggio Emilia and at Domus Academy as part of the joint research project.

LITERATUURLIJST BIBLIOTHEEK CULTUURNETWERK NEDERLAND

Een onderzoek naar de rol van vrij muzikaal spel als uitgangspunt voor een muzikeducatieve aanpak voor kleuters / E. van Hoek, S. Lutke, Chr. Nieuwmeijer. [2011].

Dit onderzoek beschrijft de eerste fase van een project die het ontwikkelen en uitproberen van een muzikaanpak voor jonge kinderen centraal stelt. De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt: Welke theorieën over, methodieken voor en ervaringen met muzikeducatie vanuit het 'beeld van het competente kind' zijn er in en buiten Nederland en welke aanknopingspunten bieden die voor een aanpak in het Nederlandse kleuteronderwijs. Bij de beantwoording van deze vraag wordt ingegaan op de principes van Reggio Emilia en de invloed hiervan, de rol van spel in de ontwikkeling van het jonge kind en het muzikale spel van jonge kinderen in het bijzonder.

[Digitale versie online](#)

Dag van de cultuureducatie.be : het nieuwe ik, groeien in cultuur : verslag : di 25 januari 2011 - Vooruit Gent / S. Beernaert ... [et al.]; Canon Cultuurcel (organisator); ; Cultuurnetwerk Nederland (organisator); ; Kunstencentrum Vooruit (organisator). - Brussel : CANON Cultuurcel, 2011.

De Vlaamse Dag van de Cultuureducatie vond plaats op 25 januari 2011 in Gent. Thema van de dag was 'Het nieuwe ik... Groeien in cultuur'. Vanuit een nieuwe kijk op identiteit werd gekeken naar de rol die cultuur en onderwijs spelen in het groeiproces van ieder kind, ieder mens. Het bijbehorende verslag bevat korte impressies in beeld en woord van de keynotes en de andere programma-onderdelen door de ogen van de deelnemers. Het verslag is aanvullend op de uitgebreide website van de Dag van de cultuureducatie waar alle verslagen, powerpointpresentaties en beeldmateriaal te vinden zijn.

[Digitale versie online](#)

Researching creative learning : methods and issues / P. Thomson (redacteur), J. Sefton-Green (redacteur). - Abingdon, OX [etc.] : Routledge, 2011.

It is a common ambition in society and government to make young people more creative. These aspirations are motivated by two key concerns: to make experience at school more exciting, relevant, challenging and dynamic; and to ensure that young people are able and fit to leave education and contribute to the creative economy that will underpin growth in the twenty-first century. Transforming these common aspirations into informed practice is not easy. It can mean making many changes: turning classrooms into more exciting experiences; introducing more thoughtful challenges into the curriculum; making teachers into different kinds of instructors; finding more authentic assessment processes; putting young people's voices at the heart of learning.

Kenmerken van authentieke kunsteducatie in het basisonderwijs / A. Meijer, D. Carp. - 2010. - Masterscriptie Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Master Kunsteducatie.

Onderzoek naar kenmerken van authentiek leren in kunsteducatie in structurele kunstlessen gegeven door kunstvakdocenten en kunstenaars in het basisonderwijs. Het onderzoek sloot aan bij een parallel uitgevoerd onderzoek naar de kwaliteit van kunsteducatie op Nederlandse basisscholen die zich sinds de stimuleringsmaatregelen van OC&W na 2003 met kunsteducatie profileren. De resultaten daarvan zijn samengevat in het rapport 'Kwaliteit kunsteducatie op Hollandse basisscholen' (Monsma, 2010). In het onderzoek richt Monsma zich op visie, structuur en organisatie van het kunstonderwijs. Op 5 scholen uit de onderzoeksgroep van Monsma is door middel van dit exploratief onderzoek onderzocht welke kenmerken van authentiek leren aanwezig zijn in de kunstlessen van kunstvakdocenten en kunstenaars.

KUNST EN LEREN

Het onderzoek vond plaats op basis van observaties van 10 kunstlessen. De geobserveerde kunstlessen waren onderdeel van een structureel programma van de scholen. De lessen die geobserveerd werden waren lessen dans, muziek, beeldende kunst en taalvorming.

Vygotsky and creativity : a cultural-historical approach to play, meaning making, and the arts / M.C. Connery (redacteur) ... [et al.] (redacteur). - New York [etc.] : Peter Lang, 2010.

This text presents a Vygotskian perspective on children's and adults' symbolic engagement in play, multi-modal meaning making, and the arts. Psychologists, artists, and educators present research and practice in a variety of learning environments through the lens of Vygotsky's cultural historical theory. The connections between creative expression, learning, teaching, and development are situated in a theoretical framework that emphasizes the social origins of individual development and the arts. The authors share a view of learning as an imaginative process rooted in our common need to communicate and transform individual experience through the cultural lifelines of the arts.

Kind als kunstenaar : een verdiepende kunstmethode aansluitend bij de intrinsieke motivatie van het kind / S. Gijben. 2010. - Masterscriptie Artez Hogeschool voor de Kunsten Zwolle, Master Kunsteducatie.

Onderzoek naar de manier waarop een (interdisciplinaire) verdiepende kunstmethode te ontwikkelen is voor kinderen van acht tot en met twaalf jaar in het primair onderwijs, waarbij kinderen vanaf het begin van het werkproces een zo groot mogelijk aandeel hebben in het creatieve product. Deelvragen zijn: 1. Is interdisciplinair werken relevant voor het creatieve werkproces met kinderen van acht tot en met twaalf jaar? 2. Leidt mede-eigenaarschap tot verwachte medeverantwoordelijkheid bij de leerling? 3. Is het mogelijk de vastgestelde pedagogische en didactische kenmerken samen te brengen tot een werkbare methode voor de leerkrachten in het primair onderwijs? 4. Welke voorwaarden zijn nodig om het proces succesvol te maken? 5. Welke voorwaarden zijn nodig voor een succesvol eindproduct?

Authentieke kunsteducatie : literatuuronderzoek naar de voorwaarden voor authentieke kunsteducatie / L. Kampman. – 2010. - Masterscriptie Universiteit Utrecht, Master Kunstbeleid en -management.

Het einddoel van deze masterscriptie is het geven van een beschrijving van de voorwaarden voor authentieke kunsteducatie en de mogelijkheden die scholen hebben om aan deze voorwaarden te voldoen. Door middel van een literatuuronderzoek zal de volgende hoofdvraag worden beantwoord: Hoe kan een betekenisvolle en authentieke ontmoeting met kunst mogelijk gemaakt worden? In het beantwoorden van deze vraag bestaat een tweedeling: 1. Hoe ziet een betekenisvolle en authentieke ontmoeting met kunst er uit? Wat zijn de kenmerken? Aan welke voorwaarden moet een leeromgeving voldoen? 2. Wat is er nodig om dat mogelijk te maken? Hoe kan aan de voorwaarden worden voldaan? Welke faciliteiten/activiteiten zijn mogelijk/noodzakelijk? Wat moet een docent wel/niet doen?

[Digitale versie online](#)

Taal en cultuureducatie : een verband dat niet hoeft te knellen / M. Verrips; De Taalstudio. - Amsterdam : MOCCA, 2010.

In opdracht van MOCCA, Amsterdamse expertise netwerk voor cultuureducatie ging Maaïke Verrips van De Taalstudio in gesprek met vijf scholen in vier stadsdelen, om meer te weten te komen over die relatie tussen taal en cultuureducatie. Hoe kijken de scholen aan tegen de inzet van cultuureducatie voor de taalontwikkeling? Wat zijn hun verwachtingen en wat zijn de ervaringen? En tot slot: is het beter om bij cultuureducatie niet in te zetten op de taalontwikkeling?

[Digitale versie online](#)

Wat muziek doet met kinderhersenen / M. Mieras : Jeugdcultuurfonds, 2010.

Wetenschappers hebben stijgende belangstelling voor de invloed van muziek op de hersenen. Het Jeugdcultuurfonds Nederland vroeg wetenschapsjournalist Mark Mieras om het meest recente onderzoek

KUNST EN LEREN

op een rijtje te zetten. De voorlopige conclusies uit het onderzoek: zingen en musiceren ondersteunt de ontwikkeling van sleutelvaardigheden als luisteren en lezen en stimuleert de emotionele intelligentie.

[Digitale versie online](#)

Born creative : 'Creative learning in the early years is not just child's play...' / C. Tims (redacteur), M. Rosen (auteur van voorwoord). - London : Demos, 2010.

This collection of essays explores: Can training really make early years professionals more creative? Does the curriculum foster creativity? How amenable should public spaces be to young people? It brings together the experiences of creative practices in early years education, to show the importance of cultures, environments and networks in the enrichment of the early years learning and interrogates the role of leaders, policy and parents in creating them.

[Digitale versie online](#)

All together now! : intergenerationeel leren in het museum / A. Vels Heijn. - [Zutphen] : [Gelders Erfgoed], [2010].

De tentoonstellingen in Huis Bergh in 's Heerenberg worden sinds enkele jaren opgezet volgens de leertheorie van Kolb die uitgaat van vier verschillende 'leerstijlen', met als doel een 'rijkere' tentoonstelling te maken die publieksvriendelijk is en toegankelijk voor een breed publiek. Met de tentoonstelling van 2011 wordt daar een element aan toegevoegd: het intergenerationeel leren, het leren van verschillende generaties onderling, in interactie. Onderstaand artikel beschrijft de theoretische basis van het intergenerationeel leren en de toepassing daarvan in de tentoonstelling 'De jacht op de eenhoorn' (mei 2011 t/m februari 2012).

[Digitale versie online](#)

Bloemen zijn geel! ..of toch rood? : waarom 'steelt' onderwijs de creativiteit van kinderen en kan dit anders? : 17 november 2010, eerste Brabantse terugkomdag cultuureducatie B5 / M. Swinkels. - New Shoes Today, 2010.

Presentatie van Maarten Swinkels van de organisatie 'New shoes today' op de terugkomdag voor ICC-ers op 17 november, georganiseerd door de B5 in 'De Tiliander' in Oisterwijk. Dat gebeurde in het kader van het Partnerloket, een initiatief van het Projectteam ICC. De B5 bestaat uit de stedelijke bureaus voor cultuureducatie van Eindhoven, Tilburg, Breda, Den Bosch en Helmond. Ruim 20 marktplaatshouders en 100 ICC-ers bezochten deze dag met als thema verdieping en scholing. Swinkels vroeg zich in zijn bijdrage af waarom het onderwijs de creativiteit bij kinderen 'steelt'. Hij gaf de suggestie mee om kinderen ook droomtijd te geven en de leerkracht de vraag: hoe beïnvloed jij creativiteit in jouw klas?

[Digitale versie online](#)

The Cambridge handbook of creativity / J.C. Kaufman (redacteur), R.J. Sternberg (redacteur). - Cambridge : Cambridge University Press, 2010.

A handbook on creativity from psychologists, researchers, and educators. This handbook serves both as an introduction to the field of creativity and as a reference and current source of information. It covers such diverse topics as the brain, education, business, and world cultures. The first section, 'Basic concepts' is designed to introduce readers to both the history of and key concepts in the field of creativity. The next section, 'Diverse perspectives of creativity' contains chapters on the many ways of approaching creativity. Several of these approaches, such as the functional, evolutionary, and neuroscientific approaches, have been invented or greatly reconceptualized in the last decade. The third section, 'Contemporary debates' highlights ongoing topics that still inspire discussion. Finally, the editors summarize and discuss important concepts from the book and look to what lies ahead.

KUNST EN LEREN

Meer leerrendement met achtergrondmuziek in de werkfase, binnen het basisonderwijs : literatuuronderzoek / H. van Eerden. – 2010. - Literatuuronderzoek Hogeschool voor de Kunsten Amsterdam, Master Kunsteducatie.

In dit literatuuronderzoek wordt een aantal onderzoeken met elkaar vergeleken. Het gaat hier om onderzoeken waarin beschreven wordt wat de invloed is van achtergrondmuziek in een klas. De verschillende onderzoeken hebben plaats gevonden in diverse educatieve zettingen, variërend van een school voor speciaal onderwijs, reguliere basisschool tot voortgezet onderwijs. Ook een onderzoek naar de effecten van muziek in een sportschool is in het literatuuronderzoek meegenomen.

Het per ongelukke goed proberen te doen : onderzoek naar de rol van de kunstenaar in het creatieve leerproces van kinderen tijdens het project Atelier in School / M. Hoekstra, F. Haanstra (auteur van voorwoord). - Amsterdam : AHK, 2010.

In dit onderzoek komen vragen aan de orde naar de overeenkomsten tussen creatieve strategieën van kunstenaars en kinderen en naar het beeld dat kunstenaars en leerkrachten hebben van de creatieve vermogens van kinderen. Om die vragen te beantwoorden voerde Marike Hoekstra gesprekken met kunstenaars en leerkrachten en deed ze observaties naar de interacties tussen kinderen en kunstenaars tijdens het project Atelier in School.

[Digitale versie online](#)

Loris Malaguzzi and the Reggio Emilia experience / T. David (auteur van voorwoord), K. Hall ... [et al.]. - London [etc.] : Continuum, 2010. (Continuum library of educational thought; 23)

This volume explores the construct of Reggio Emilia. It draws on a range of conceptual lenses to interrogate its assumptions, theories and perspectives on learning, children, professionals, knowledge and community. The book is divided into three parts. Part 1: Socio-cultural context and intellectual biography; Part 2: Critical exposition of the Reggio Emilia Experience; Part 3: The relevance of Reggio Emilia. The volume presents a full account of the philosophical pedagogy of Reggio Emilia. It explicates dimensions of Reggio that heretofore have remained implicit and therefore unexamined. The book offers reflections on the appeal of Reggio approaches and their relevance for early childhood education.

Cultuur in de spiegel : naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs / B. van Heusden. - Enschede : SLO, 2010.

In oktober 2008 kenden het VSBfonds en het Ministerie van OCW aan de Rijksuniversiteit Groningen en het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (slo) een subsidie toe voor de uitvoering van het vierjarig onderzoek 'Cultuur in de Spiegel', dat tot doel heeft een theoretisch kader en een raamleerplan voor een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs te ontwikkelen. In deze publicatie worden de achtergrond en theoretische uitgangspunten van het onderzoek geschetst. In een extra bijlage, op een losse kaart, staat een korte samenvatting van het kader en is de matrix van Cultuur in de Spiegel afgebeeld.

Art and creativity in Reggio Emilia : exploring the role and potential of ateliers in early childhood education / V. Vecchi. - Abington [etc.] : Routledge, 2010.

This book explores the contribution of art and creativity to early education, and examines the role of the atelier (an arts workshop in a school) and atelierista (an educator with an arts background) in the pioneering pre-schools of Reggio Emilia. It does so through the experience of Veà Vecchi, one of the first atelieristas to be appointed in Reggio Emilia in 1970. Part memoir, part conversation and part reflection, the book provides an insider perspective on the pedagogical work of this local project, which continues to be a source of inspiration to early childhood practitioners and policy makers worldwide. Key themes of the book include: processes of learning and knowledge construction; the theory of the hundred languages of childhood and the role of poetic languages; the importance of organisation, ways of working and tools, in particular pedagogical documentation; the contribution of the physical environment; the relationship between the atelier, the atelierista, the school and its teachers.

KUNST EN LEREN

Understanding creativity in early childhood : meaning-making and children's drawing / S. Wright. - London : Sage, 2010.

How can we understand young children's development in greater depth? How do they view the world around them, and what do they think the future might look like? This book investigates why children create, and what their creations mean. Chapters describe the processes and depict the outcomes of meaning-making, and of making room for children's voices through the open-ended activity of drawing. Issues examined include: the increasingly popular use of multi-modal texts; links between creativity and literacy; the importance of art in early childhood; concrete examples of children's meaning-making.

Learning: creative approaches that raise standards; Ofsted, Office for Standards in Education.. - Manchester : Ofsted, 2010.

This survey evaluates and illustrates how 44 schools used creative approaches to learning. These schools had aspirations for their pupils to ask questions independently, make connections between ideas, think creatively, challenge and participate effectively, and reflect on their learning. The report also evaluates the impact on pupils' achievement and personal development. All the schools selected for the survey had been judged good or outstanding in their most recent inspection in terms of their pupils' enjoyment of learning, their preparation for future economic well-being and the curriculum.

[Digitale versie online](#)

Arts in education and creativity: a literature review / M. Fleming. - London : Creative Partnerships, 2010. - 2nd. ed. - 1st ed.: 2008. - Cop. Arts Council England.

This review examines the development of arts education and its relationship to the concept of creativity. Its aim is to provide a review of some of the key literature which explores arts education, its traditions and distinct subject issues, and how these either differ or overlap with more general writings on creativity. It has been conceived in three main sections: 1. History and traditions; 2. Individual art forms; 3. Arts education and creativity.

[Digitale versie online](#)

Creatieve vaardigheden / D. van der Kooij, M. van Ophuizen. - Helmond : OMJS, 2009.

Hoe kun je jezelf en de kinderen in de klas verder helpen bij de ontdekking van creatieve vaardigheden? In het voorjaar van 2009 schreven David van der Kooij en Mignon van Ophuizen een zevental elektronische nieuwsbrieven - e-zines - over dit onderwerp. De e-zines bieden een rondgang langs de belangrijkste creatieve vaardigheden. Bij iedere vaardigheid staan een aantal activiteiten beschreven waarmee de vaardigheden geoefend kunnen worden in de klas. Er zijn tips om de activiteiten te koppelen aan andere vakgebieden. Alle e-zines zijn nu gebundeld in deze reader zodat je als leerkracht alle creatieve mogelijkheden die de e-zines bieden bij elkaar hebt.

Creating and sustaining arts-based school reform : the A+ schools program / G.W. Noblit ... [et al.]. - New York [etc.] : Routledge, 2009.

This book explores in detail how the incorporation of the arts into the identity of a school can be key to its resilience. Based on the A+ School Program, an arts-based school reform effort, this study is a comprehensive, longitudinal analysis of arts in education initiatives that discusses the political, fiscal, and curricular implications inherent in taking the arts seriously. Offering a model for implementation as well as evaluation that can be widely adapted in other schools and school districts, this book will inspire arts educators to move from advocating more arts to advocating the arts as a way to reform schools. It shows how curriculum integration can be used to revitalize and energize schools and serve as a springboard to wider reform initiatives.

KUNST EN LEREN

Neuroeducation: learning, arts, and the brain : findings and challenges for educators and researchers from the 2009 Johns Hopkins University Summit / B. Rich (redacteur), J. Goldberg (redacteur). - New York : The Dana Foundation, 2009.

On May 6, 2009, the Neuro-Education Initiative of The Johns Hopkins University School of Education, with support from The Dana Foundation, hosted its inaugural national Learning, Arts, and the Brain Summit to explore the intersection of cognitive neuroscience, the arts, and learning. More than 300 educators, scientists, school administrators, and policy makers shared their perspectives on advancing the science of learning through the lens of arts training and its effects on cognition. Through this summit, the research and education communities came together to discuss what neuroscience research has demonstrated to date concerning the effects of arts training on cognition and to explore future research priorities and opportunities. The summit's purpose was not to debate whether children need the arts, but rather to explore how studying and practicing the arts might enhance creativity, cognition, and learning.

[Digitale versie online](#)

De Zingende Stad : sociale en culturele effecten van een kunstproject / S. Trienekens, L. van Miltenburg, F. Haanstra (medewerker) ... [et al.] (medewerker). - Amsterdam : Hogeschool van Amsterdam, 2009.

De Zingende Stad is een cultuureducatieve lessenserie van Yo! Opera, obs de Rietendakschool in Utrecht en Waag Society, die muziekonderwijs combineert met nieuwe media. Hierbij streven zij ernaar de culturele en sociale ontwikkeling van kinderen te versterken. In deze publicatie wordt het project op twee manieren in een breder perspectief geplaatst. Ten eerste wordt er een vergelijking gemaakt met de uitkomsten uit onderzoek naar een aantal Britse initiatieven voor kunsteducatie en community art. Ten tweede vormen drie essays de achtergronden van de doelstellingen die Yo! Opera met 'de Zingende Stad' heeft. Zo laat Folkert Haanstra (lector Kunst- en Cultuureducatie, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) zien dat cultuurparticipatie niet alleen de sociale en culturele competenties, maar ook sommige emotionele en cognitieve competenties van de deelnemers kan versterken. Ellen Hommel (docente Culturele en Maatschappelijke Vorming, Hogeschool van Amsterdam) verkent de achtergrond van het denken over mediawijsheid en zet een aantal kanttekeningen bij de beleidsontwikkelingen hieromtrent. Sebastiaan Olma (onderzoeker op het gebied van organisatie en creativiteit) verbindt ten slotte de culturele en sociale ontwikkelingen in zijn essay over de vraag hoe creativiteit als sociaal proces te begrijpen is.

[Digitale versie online](#)

'Wie niet slim is moet muziek luisteren' : onderzoek naar effecten van muziek op leerprestaties van kinderen / T. van Elk. – 2009. - Afstudeerscriptie Christelijke Hogeschool Ede, Leraar Basisonderwijs. In deze scriptie wordt onderzocht en beschreven hoe (het beluisteren van) muziek wordt ingezet in de basisschool, wat onbewust en bewust muziek beluisteren inhoudt en wat er in de hersenen gebeurt op het moment dat er naar muziek geluisterd wordt. Ook worden bestaande onderzoeken beschreven die te maken hebben met het beluisteren van muziek. Daarbij worden positieve en negatieve effecten genoemd. Daarna volgt een praktijkonderzoek waarbij de volgende vraag onderzocht is: Welk effect heeft het passief beluisteren van rustige, instrumentale muziek op de leerprestaties van kinderen in groep 6?

[Digitale versie online](#)

Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan : onderzoek naar muziekonderwijs dat aansluit bij het beeld van het competente kind / M. Bremmer, A. Huisingsh. - Amsterdam : AHK, 2009.

Hoe kan muziekonderwijs gecreëerd worden voor kinderen uit groep 1 en 2 dat aansluit bij het beeld van het competente kind? Een competent kindbeeld is het beeld van kinderen die onderzoekend en creatief zijn, die gemotiveerd zijn om te leren en die zelf initiatieven nemen en experimenteren. Wanneer een basisschool ervoor kiest om het muziekonderwijs aan te laten sluiten bij zo'n competent kindbeeld dan zouden kinderen met elkaar en met volwassenen de gelegenheid moeten krijgen om muziek te onderzoeken. In een samenwerkingsproject van Basisschool De Venser, Amsterdam Sinfonietta en het

KUNST EN LEREN

lectoraat Kunst- en cultuureducatie is gekeken hoe een muzikale leeromgeving voor kleuters gecreëerd worden die aansluit bij zo'n competent kindbeeld. Het project is afgesloten met een concert van Amsterdam Sinfonietta en leerlingen van De Venser.

[Digitale versie online](#)

Toeval gezocht : kunst, kunstenaars en jonge kinderen / A. Huisingh (projectleider), R. Hulshoff Pol (redacteur), E. van den Bomen (redacteur), R.H.A. Plasterk (auteur van voorwoord). - Amsterdam : Lemniscaat, 2009.

Centraal in het project 'Toeval gezocht' stond de verbinding van een museum voor hedendaagse kunst met jonge kinderen. Binnen het project versterkten kunstenaars het leerkrachtenteam op school. Zij ontdekten de enorme creativiteit van kinderen van vier tot zeven jaar wanneer ze een rijk en inspirerend atelier als leeromgeving krijgen aangeboden. Deze publicatie geeft een verslag in woord en beeld van het avontuur van 324 kinderen op 15 scholen met 15 kunstenaars. Als pedagogisch fundament diende de Italiaanse Reggio Emilia-benadering. Het proces en de resultaten van 'Toeval gezocht' werden getoond in het Stedelijk Museum Amsterdam. De publicatie biedt tevens een stap-voor-stap beschrijving van het project zodat andere scholen en culturele instellingen het project ook kunnen uitvoeren. De bijbehorende dvd bevat filmfragmenten van het project op verschillende scholen.

[Digitale versie online](#)

Creative learning / J. Sefton-Green (redacteur). - London : Arts Council England, 2008.

In February 2008 Creative Partnerships convened a seminar of experts to investigate the notion of creative learning. This booklet publishes the papers presented at this event and a more general discussion. The essays lay out a series of challenges and contexts for Creative Partnerships and the creative and education sectors in general. The booklet opens with an essay by Sefton-Green discussing the intellectual and academic traditions lying behind the idea of creative learning. The essay by Cochrane et al. looks at creative learning in the context of contemporary and recent policy pronouncements. Emily Pringle has conducted original research exploring artists' perspectives about their work in education and her piece both extrapolate show artists' ways of working model a kind of creative learning and also show how introducing such practices to young people can affect ways of thinking about teaching, learning and classroom activities. Lois Hetland's contribution reflects on her use of an important publication, Studio Thinking which she has developed along with colleagues (Hetland, Winner, Veenema, & Sheridan, 2007). Avril Loveless explores creative learning with new technologies. The final contribution by authors at the Centre -for Language in Primary Education (CLPE) takes this challenge head on. They report on a project working with primary teachers developing a framework for assessing creative learning.

[Digitale versie online](#)

Creative learning 3-11 and how we document it / A. Craft (redacteur), T. Cremin (redacteur), P. Burnard (redacteur). - Oakhill : Trentham Books, 2008.

Creative learning derives its uniqueness from certain enabling conditions. This book explores new theoretical, practical and methodological directions for engaging with creative learning and for documenting it by offering: evidence-based research by researchers and practitioners in the UK, US, China, South-East Asia, India and Europe; case study accounts of practitioner research work with children in a variety of settings; and theoretical chapters reviewing research methods, theorizing about these processes, synthesizing findings and insights and drawing on themes arising from the case studies. Creative Learning 3-11 is for everyone with an active interest in creativity in education-teachers, students, researchers, trainers, policy developers and parents. It is an essential reader on teacher education courses at all levels and will provide critical support material for schools seeking to understand creative learning and to develop more creative ways of teaching.

KUNST EN LEREN

Creativiteit en educatie / J.M. Jonker. - [S.l.] : [s.n.], 2008. [Willem de Kooning Academie, Rotterdam, Master Kunsteducatie.]

Onderzoek met als hoofdthema: Hoe ontstaan creatieve blokkades? Deelvragen hierbij zijn: Wat is creativiteit? Wat is creatieve ontwikkeling? Waar komt de angst voor creativiteit vandaan? Hoe kun je blokkades in de creativiteit opheffen? Het doel van het onderzoek is om kennis over creativiteit aan te bieden aan Pabo-studenten, die op hun beurt met de opgedane kennis op de basisscholen kinderen kunnen stimuleren in hun creatieve ontwikkeling. Ook wordt in het onderzoek ingegaan op hoe creativiteit zich ontwikkelt gedurende het leven, de rol die creativiteit speelt in educatie en het belang daarvan. Daarbij wordt ook ingegaan op wat docenten kunnen doen om zowel zichzelf creatief te ontwikkelen, als wat ze kunnen bijdragen aan het creatieve denken van hun leerlingen.

Insights and inspirations from Reggio Emilia : stories of teachers and children from North America / L. Gandini (redacteur), S. Etheredge (redacteur), L. Hill (redacteur), S. Seidel (auteur van voorwoord). - Worcester, MA : Davis, 2008.

This publication presents 30 years of the Reggio Emilia approach in North American early childhood educational thought and practice. It represents the voices of teachers, scholars, and policy makers whose professional philosophies and practices have been changed and in many cases transformed by their study of the Reggio Emilia approach. Each contribution tells a story that recounts experiences, lessons learned, reflections, reinterpretations, and initiatives connected with encounters with the philosophy and practices of Reggio Emilia. The collection begins with an introduction to the city and the schools of Reggio Emilia, and a description of the values and principles at the core of the educational approach. The book is divided into six sections: 1. Loris Malaguzzi, founder and philosopher: his image of the child; 2. A renewed image of the teacher; 3. Children, thought, and learning made visible through documentation; 4. The hundred languages of children: the role of materials and the atelier; 5. The power of communication; 6. History and civic awareness: building environments and communities.

The longer-term impact of Creative Partnerships on the attainment of young people: results from 2005 and 2006 : final report / L. Kendall ... [et al.]. - [S.l.] : NFER, 2008.

Creative Partnerships is a creative learning programme in England, which uses artists and creative professionals to work with schools in deprived areas across the whole curriculum. The programme aims to develop the skills of young people across England, raising their aspirations and achievements, and opening up more opportunities for their futures. In this report, the National Foundation for Education Research (NFER) considers whether Creative Partnerships has had a significant positive impact on educational attainment. This study used attainment data for 2005 and 2006 to explore the longer-term impact of participation in Creative Partnerships.

[Digitale versie online](#)

Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie / J. Harland, L. Hetland, M. van Hoorn (hoofdredacteur). - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2008. - (Cultuur + Educatie; 23)

Onderzoekers John Harland en Lois Hetland schreven elk een artikel op basis van de keynote die zij hielden op de conferentie Onderzoek in Cultuureducatie (in 2007 en 2008). Harland stelt in zijn artikel 'Voorstellen voor een evenwichtiger kunsteducatie' vast dat de curricula voor kunsteducatie (in het Verenigd Koninkrijk) onevenwichtig zijn: verwerven van vaardigheden is belangrijker dan creativiteit. Hij vraagt zich af of er wel voldoende aandacht is voor de belangrijkste waarden van kunsteducatie. In het tweede artikel 'Het spoor van vier onderzoeken' beschrijft Lois Hetland vier onderzoeksprojecten. Bestudeerd wordt hoe deze onderzoeken met elkaar samenhangen, elkaar wederzijds beïnvloeden en welke invloed ze kunnen hebben op de praktijk van de kunsteducatie.

[Digitale versie online](#)

KUNST EN LEREN

Er waren vijf kleuren : over creativiteit en kinderen : jaarboek 2008 / J. van der Born (redacteur), A. Brink (redacteur), Th. Cappon (redacteur). - Amsterdam : Janusz Korczak Stichting, 2008.

Janusz Korczak was bij uitstek de pedagoog van de creativiteit. In zijn weeshuis in Warschau moedigde hij kinderen aan om te schrijven, te dichten, toneel te spelen, te musiceren en op te gaan in een spannende film. In dit jaarboek zijn artikelen over Korczaks creatieve pedagogiek opgenomen aangevuld met alledaagse praktijkvoorbeelden van kunstzinnige vorming: film, theater, dans, beeldende kunst, muziek, proza en poëzie, verhalen vertellen etc.

De thuiskunst van scholieren / F. Haanstra, L. Vogelaar (interviewer). - Amsterdam : AHK, 2008.

Dit onderzoek gaat over de kenmerken en functies van de spontane beeldende producten die kinderen buiten de school maken. Deze producten worden 'thuis kunst' genoemd en worden vergeleken met schoolkunst: dat wat leerlingen in de basisschool en in het voortgezet onderwijs maken tijdens de lessen beeldende vorming. Het onderzoek is uitgevoerd binnen het lectoraat Kunst- en cultuureducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, in het kader van het onderzoeksthema 'authentieke kunsteducatie' en is gebaseerd op interviews met jongeren tussen de 10 en 14 jaar over hun spontane beeldende activiteiten. Ook hun leerkrachten zijn geïnterviewd.

[Digitale versie online](#)

Een onderzoek naar de rol van de kunstenaar in Toeval Gezocht / M. Hoekstra. - [S.l.] : [s.n.], 2008. - Masterscriptie Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Master Kunsteducatie.

In het najaar van 2007 heeft in 15 Noord-Hollandse scholen en in het Stedelijk Museum in Amsterdam het project 'Toeval Gezocht' plaatsgevonden. In dit project werkte een team bestaande uit een beeldend kunstenaar, een groepsleerkracht en twee stagiaires intensief samen met een groep jonge kinderen. De benadering van Reggio Emilia en de expositie 'Cruel Bonsai' van het kunstenaarsduo Heringa/Van Kalsbeek dienden als inspiratiebron om de expressieve potenties van de kinderen aan te boren. In dit praktijkonderzoek wordt gezocht naar de manier waarop de deelnemende kunstenaars aan 'Toeval Gezocht' het eigen kunstenaarschap inzetten in het werken met jonge kinderen. De rol van de kunstenaar wordt beschreven aan de hand van vier competenties: creativiteit, procesgericht werken, authenticiteit en gidsrol.

[Digitale versie online](#)

Emergent curriculum in the primary classroom : interpreting the Reggio Emilia approach in schools / C.A. Wien (redacteur). - New York [etc.] : Teachers College Press [etc.], 2008.

How is compelling, exemplary curriculum created in schools in spite of the pressures to implement a standardized curriculum? In this book, teachers and principals share their experiences with emergent curriculum, the creative practices they have developed in urban classrooms, kindergarden to 3rd grade. All chapters are written by teachers who have found ways of interpreting the Reggio approach to enrich their teaching within the confines of traditional schools.

Kijk ik kan zilver maken : het grote kunsteducatie kijk-en leesboek / D. Monsma. - Rotterdam : SKVR / Lemniscaat, 2008.

In deze publicatie geeft Dirk Monsma, directeur SKVR, zijn ideeën over kunsteducatie. Hij is van mening dat kunsteducatie een unieke bijdrage levert aan de ontwikkeling van kinderen en dat het kinderen meer zelfvertrouwen geeft. Scholen moeten een visie ontwikkelen op kunsteducatie. Monsma pleit ervoor dat deze visie tot stand komt in nauwe samenwerking met kunstenaars. Immers: kunst maak je alleen met kunstenaars. Naast het verhaal van Monsma zijn interviews opgenomen met kunstdocenten en andere betrokkenen uit het veld.

Audit of dance provision in English schools 2006/07 : final report; Youth Sport Trust. - Loughborough : Youth Sport Trust, 2008.

KUNST EN LEREN

The main focus of the study is to identify the characteristics of the delivery of dance provision in English schools. This focus relates to the inclusion of time devoted to the teaching of dance education in the curriculum and as an out of school activity. This baseline data identified the dance styles and genres offered in schools, the qualifications of those employed to teach this subject in an educational setting, and the facilities available. It provides a detailed commentary on the results of the survey highlighting the characteristics of the delivery of dance provision in responding schools including the time given over to the provision of dance education in curriculum and out of school hours provision, the kinds of dance, dance techniques and genres provided by schools, and the staffing qualifications and patterns. Schools were also asked to provide comment on the quality of the school facilities used to provide dance, and identify further external links involved in the delivery of dance in schools who responded to the survey.

Reggio Emilia : achtergronden, literatuur en websites / A. Huisingh (auteur van inleiding), M-J. Kommers (hoofdredacteur); Cultuurnetwerk Nederland. Bureau Informatie & Documentatie. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2008. - 28 p. (Zicht op ...; 2008/1)

In het inleidende artikel van deze 'Zicht op...' geeft Annemieke Huisingh, zelfstandig adviseur cultuureducatie, een interpretatie en beschrijving van de ontstaansgeschiedenis, de concepten en de doorwerking van Reggio Emilia. Na dit artikel volgt een overzicht van literatuur over Reggio Emilia die aanwezig is in het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland en een selectie van relevante websites. [Digitale versie online](#)

Learning, arts and the brain : the Dana Consortium report on arts and cognition / C. Asbury (redacteur), B. Rich (redacteur), M. Gazzaniga (samensteller). - New York [etc.] : Dana Press, 2008.

This publication is the result of research by cognitive neuroscientists from seven leading universities across the United States. In this study, researchers grappled with a fundamental question: Are smart people drawn to the arts or does arts training make people smarter?

Kunsteducatie : de effecten op de cognitieve, persoonlijke en creativiteitsontwikkeling / R.M. Reijenga. 2008. - Scriptie Hogeschool Utrecht, Opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming, Faculteit Maatschappij en Recht.

Centrale vraag van de scriptie luidt: 'Hoe komen de effecten van kunsteducatie op het gebied van cognitieve ontwikkeling, persoonlijke ontwikkeling en creativiteitsontwikkeling tot stand?'. De drie gebieden worden onderzocht aan de hand van theorieën van Howard Gardner (meervoudige intelligenties), David N. Perkins, Mary R. Jalongo, Laurie N. Stamp, Loris Malaguzzi (de Reggio Emilia-benadering) en Unesco.

Wanita & de kunst van het leren : kunst & authentiek leren in de school van de toekomst : verslag pilotfase 2003-2007 / I. van Hoorik, R. Stuivenberg. Stichting Wanita, 2007-2008.

In de Wanita-school staan authentiek leren en kunst centraal. Het Wanita-concept is in 2001 ontwikkeld. Nu zoveel jaar verder hebben vier pilotscholen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs zich ontwikkeld tot Wanita-school. De bevindingen en ontwikkelingen van de pilotfase 2003-2007 zijn verzameld in deze publicatie. Deze publicatie biedt een handreiking om elementen van het Wanita-onderwijs in te voeren in de eigen lespraktijk. Op de bijbehorende dvd staat beeldmateriaal en bruikbare instrumenten voor de implementatie. De dvd dient als motivatie om zoveel mogelijk scholen enthousiast te maken voor het gedachtegoed van Wanita.

Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs : monitor 2008-2009 / K. Hoogeveen (auteur van voorwoord), C. Oomen (auteur van voorwoord), I. Visser ... [et al.]. - Utrecht : Oberon/ : Sardes, 2009.

Onderzoek naar de stand van zaken en ontwikkelingen rondom het kunst- en cultuuronderwijs in Nederland. De monitor brengt onder andere in beeld welke kunstdisciplines aan bod komen en op welke manier (in lessen, projectmatig, etc.), welke culturele activiteiten er zijn en met welke culturele

KUNST EN LEREN

instellingen scholen samenwerken. Ook worden de organisatorische kant van cultuureducatie belicht en de door de scholen waargenomen opbrengsten. De monitor sluit af met de 'verankeringsmaat', een model om op basis van een aantal kwaliteitscriteria de verankering van cultuureducatie in het onderwijs vast te stellen. Na een beschrijving van de uitkomsten verankering cultuureducatie in PO en VO volgen de conclusies.

[Digitale versie online](#)

TIJDSCHRIFTARTIKELEN

Een ander licht op muziekeducatie : Stimed-methode voor muziek-media / F. Tellings, 2011 (Kunstzone; nr. 6, jun. p. 27)

Stimed staat voor Stichting Innovatie Muziekeducatie en is opgericht door Frank Tellings en Rob Maas. Doel van deze stichting is om door middel van een online platform interactieve lessen met een innovatieve kijk op onderwijs voor het PO en VO aan te bieden, waarbij een onderzoekende, zelfstandige en creatieve ontwikkeling van de leerling centraal staat. Het Stimed-onderwijsmodel voor muziek-media heeft zijn weg naar het reguliere basisonderwijs gevonden, en is inmiddels volledig in het Leonardo-curriculum (onderwijs voor hoogbegaafde kinderen) geïntegreerd. Dit artikel beschrijft wat de Stimed-methode inhoudt.

The A+ schools: a new look at curriculum integration / R. Thomas, A. Arnold, 2011 (Visual arts research; Vol. 37, nr. 1, Summer 96-104 p.)

This study investigates the effectiveness of the A+ Schools Program, which holds that integration of the arts strengthens learning and creates a positive instructional environment. Participating schools exposed their students to visual art, music, drama, and dance classes each week in addition to school administrators' reports of school attendance. Quantitative data representing the North Carolina End-of-Grade Tests (EOGs) in reading comprehension and mathematics provide insight into the academic success of the A+ schools relative to other public schools across the state. The data analysis demonstrated no statistically significant difference in the academic performance of students attending A+ schools. The results, based upon surveys of participating art teachers and administrators, suggest that the largest potential impact of the A+ schools may be in the affective domain, influencing students' interest in school and creative expression.

Kleuters als kunstenaar / L. Mos, 2011 (De wereld van het jonge kind; Vol. 38, nr. 8, apr. 29-31 p.)

Een leerkracht uit groep 1/2 vertelt hoe zij het thema 'Kunst' gestalte heeft gegeven. Zij is o.a. met de kinderen op bezoek geweest bij een museum en een atelier. De kinderen hebben kennis gemaakt met Mondriaan en bekende schilderijen en hebben zelf kunst gemaakt in hun eigen atelier en met kleuren geëxperimenteerd. Als sluiting van het vijf weken durende thema hebben de kinderen een tentoonstelling georganiseerd waarbij zij als gids optraden.

Discoveries from a Reggio-inspired classroom : meeting developmental needs through the visual arts / S. Griebeling, 2011 (Arts Education; Vol. 64, nr. 2, mrt. 6-11 p.)

An account of a ten week ethnographic study of young children in a Reggio-inspired preschool classroom. Purpose of the study was to find an answer to the question: What are young children's intentions when creating in the visual arts and these intentions can fit in with the model 'Circle of courage' by Bendtro and Brokenleg's. ('Circle of courage' is a framework for understanding children's development needs)

Meegevoerd door muziek: de klankwereld van zeer jonge kinderen / M. Op ten Berg, 2010 (Cultuur + Educatie; Vol. 10, nr. 28, 78-98 p.)

KUNST EN LEREN

De muzikale vorming van het zeer jonge kind (nul tot vier jaar) krijgt in onderzoek nog weinig aandacht. In dit artikel beschrijft Marianne Op ten Berg de tijdens haar jarenlange lespraktijk opgedane inzichten. Muziek laat een zeer diepe en veelzijdige indruk achter bij jonge kinderen. De muziek brengt ontspanning teweeg en blijkt een gunstige invloed te hebben op allerlei ontwikkelingsdimensies. Bovendien verdiept het de relatie tussen kind en volwassene.

Leren improviseren / M. Bremmer, 2010 (Cultuur + Educatie; Vol. 10, nr. 28, 14-31 p.)

Nederlandse scholen hebben wettelijk de taak om aandacht te besteden aan improvisatie of compositie. Maar hoe geven docenten daar in de praktijk vorm aan? In deze bijdrage beschrijft Melissa Bremmer wat improvisatie precies is en op welke wijze improviseren in groepen geleerd en gedoceerd kan worden.

Creatief partnerschap: intensief, maar inspirerend én stimulerend / A. Twaalfhoven, 2010 (Bulletin Cultuur & School; Vol. 13, nr. 65, dec. 16-21 p.)

Creatief partnerschap tussen scholen en culturele instellingen moet de kwaliteit van cultuuronderwijs verhogen. Maar in de praktijk is het soms een huwelijk vol hobbels. Wie heeft het voor het zeggen: de kunstenaar of de leerkracht? Wat maakt zo'n partnerschap inspirerend voor beide partijen? En hoe brengt deze samenwerkingsvorm het niveau van het totale onderwijs omhoog? Toch is er genoeg reden om er moeite voor te doen, want volgens Paul Collard, directeur van de Britse organisatie Creativity Culture and Education, blijken scholen die structureel aan cultuur en creatieve vakken doen, hun leerlingen beter voor te bereiden op de eisen die de arbeidsmarkt later aan hen stelt.

[Digitale versie online](#)

Kleutergedichten : zó doe IK dat / A. Boswijk, 2010 (De wereld van het jonge kind; Vol. 38, nr. 1, sept. 18-21 p.)

Op de Nassauschool in Groningen wordt veel aandacht besteed aan dichten. Ieder jaar worden gedichten gebundeld en gedrukt van vertrekkende achtstejaars. Vanaf de kleuterklas wordt al begonnen met gedichten maken. Twee ochtenden per week gaat een aantal kinderen van groep acht op bezoek bij de kleuters om o.a. gedichten te schrijven. De achtstegroepers schrijven mee met kleuters die mondeling dichten. Het doel is tweeledig: ten eerste maken ze kennis met elkaar en ten tweede leren kleuters omgaan met taal. Gedichten schrijven is een fantasievolle en creatieve wijze om al vroeg met taal bezig te zijn.

The power of music: its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people / S. Hallam, 2010 (International journal of music education; Vol. 28, nr. 3, Aug. 269-289 p.)

This paper reviews the empirical evidence relating to the effects of active engagement with music on the intellectual, social and personal development of children and young people. It draws on research using the most advanced technologies to study the brain, in addition to quantitative and qualitative psychological and educational studies. It explains how musical skills may transfer to other activities if the processes involved are similar. It explores the evidence relating to the impact of musical skills on language development, literacy, numeracy, measures of intelligence, general attainment, creativity, fine motor coordination, concentration, self-confidence, emotional sensitivity, social skills, team work, self-discipline, and relaxation. It suggests that the positive effects of engagement with music on personal and social development only occur if it is an enjoyable and rewarding experience. This has implications for the quality of the teaching.

Thema: Vakoverstijgende lespraktijk / K. Fontein ... [et al.], 2010 (Kunstzone; Vol. 9, nr. 4, apr. 4-47 p.)

Onderwijsontwikkelingen op het gebied van integratie van verschillende vakken en vakoverstijgende kunsteducatie staan in dit themanummer centraal. Het bevat o.a. artikelen over Theaterhavo/vwo; Kunstvakken; Cultuurprofiel scholen; De combinatie van muziek en het leren van een vreemde taal; Componeren in de klas en e-Learning in het muziekonderwijs.

KUNST EN LEREN

Openbare basisschool Apollo / B. Ros, 2010 (Katern Bulletin Cultuur & School; nr. 62, mei 2-9 p.)
Portret van openbare basisschool Apollo in Hoogeveen. De school werkte mee aan de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn erfgoededucatie en nam deel aan 'Kruiwagen vol omgeving', het Hoogeveense Erfgoed à la Carte-project. Taal en erfgoed (de eigen buurt en geschiedenis) vormen het uitgangspunt van dit project.

[Digitale versie online](#)

Bringing children to art - bringing art to children / K. Unrath, M. Luehrman, 2009. (Art education; Vol. 62, nr. 1, Jan. 41-47 p.)

Having access to museums at an early age sets the tone for further exploration of one's culture by developing skills to interpret visual language. Museums can be seen as informal learning environments, where objects and experiences stimulate curiosity that can be extended into the classroom and beyond. With this in mind the University of Missouri Art Education Program and the Museum of Art and Archeology collaboratively created the Museum Partnership Program to provide preservice art teachers with museum experiences and training for connecting museums and their resources in their future lessons.

Eenmaal Wanita, altijd Wanita / R. Stuivenberg, I. van Hoorik, 2008. (Praxisbulletin; Vol. 25, nr. 7, mrt. 22-26 p.)

Artikel over het ontstaan en de implementatie van het Wanita-concept. Binnen dit onderwijsconcept wordt authentiek leren gekoppeld aan kunsteducatie.

Symposium on international policies on early childhood music education: local and global issues revealed, Part 2 / L.A. Custodero (redacteur), L. Cheng-Hafteck (redacteur), 2008 (Arts education policy review; Vol. 109, nr. 3, Jan/Feb. 3-61 p.)

The November/December 2007 issue of Arts Education Policy Review introduces early childhood music policies in Brazil, England, Kenya, Puerto Rico, South Africa and the United States. This issue, Part 2 describes early childhood music policies in Australia, China, Scandinavia (Denmark, Norway and Sweden), Korea, Israel and Taiwan.

Toeval gezocht alla Reggio Emilia / G.J. van Ham, 2008 (Museumvisie, vaktijdschrift voor de Nederlandse museumwereld; Vol. 32, nr. 2, zomer 50-53 p.)

Scholen, leerkrachten, beeldend kunstenaars, het Stedelijk Museum CS Amsterdam en kinderen uit de provincie Noord-Holland toonden hoe je cultuureducatie op een hoger plan kunt tillen met de expositie 'Toeval gezocht', waarin objecten van het kunstenaarsduo Heringa/Van Kalsbeek als inspiratiebron dienden. Uitgangspunt hierbij vormde hierbij de Reggio Emilia-benadering.

Speelplezier in het atelier / M. Wouterse-Schmitz, 2008 (Praxisbulletin; Vol. 25, nr. 8, apr. 30-34 p.)

Een atelier is een vaste hoek in de klas waar kinderen iedere dag kunnen manipuleren, construeren en beeldend kunnen werken. Dit artikel geeft handige tips voor het inrichten van een atelier en bespreekt drie manieren hoe in een atelier gewerkt kan worden.